

Hamvas Béla kiadatlan leveleiből

Demény Jánoshoz (1943. VIII.. 21.)

Kedves Barátom, – hálával, azt hiszem, nem annak tartozunk, aki hozzánk bizalommal van, hanem annak, akihez bizalmasak lehetünk. Így Ön hálás lehet nekem leveléért, s én hálás lehetek ezért a levélért. Volt idő, amikor barátságát csaknem feladtam. A Molnár Antallal való találkozás után, a közösen eltöltött estét követő idő volt ez. Végtelenül terhemre volt, hogy szavaimat oly orákulumszerűen hallgatta, s még jegyezni sem átallott. Mi oka lehet, hogy a közvetlenségnek így útjában áll? – kérdezgettem kiábrándultan, és már felkészültem a veszteségre. Beátával folytatott barátságát szkepszissel néztem, talán tudja, a leányban nem hittem. Cseppet sem hiányzott, hogy nem találkoztunk. Az orákulumszerep feszélyezett. Egyetlen komoly emberi kapcsolat van: a közvetlen. Mielőtt elutazott, mintha fölengedett volna valamit. S most, hogy „az élet első betörését” éli s önkéntelenül felém nyúl, ez felébreszti bennem is az első idők melegét. – Leveléről elég sok mondanivalóm van. A legfontosabb az, hogy nézetem szerint ez az első írásmű, amely művészi reményre jogosít úgy, hogy ebben már elért művészi kvalitás van.

Emberileg élethelyzete túl könnyű volt. Gondtalan, anyagilag független állapot, szülői ház, biztosított állás, jó környezet, szolid emberek, a nagyvárosi civilizáció java – s mindez, ami egy embert könnyen, ha nem is boldoggá, de elégedetté tehet, az igazi elmélyedés veszélye. Problémái nem voltak egzisztenciálisak, nem fenyegették meg létében. Nem szakadt fel semmiféle mélység, s nem ismerte a megborzongást. Most minden valószínűség szerint olyasvalami történt, ami megrázta. Eddig csak reflexiói voltak. Most valami arra kényszeríti, hogy érezzen, gondolkozzék és cselekedjen. Helyét megállta és fejét nem vesztette el, sőt megtartotta művészi fölényét és tudatosságát. Ez a levélből mind kiderül. Örültem neki, s mikor a végére értem, azt gondoltam: ez az utóbbi évek legjobb magyar írása. Szándékainak tiszta volta, elhatározásának őszintesége mind biztat. Végre! Végre szenvedélyes! Végre tud valamivel több is lenni, mint jól nevelt! Persze anélkül, hogy jó nevelését elárulta és megtagadta volna. – Az én helyzetem még sohasem volt olyan nehéz, mint ebben az évben. Nyaram csak félig sikerült, most talán még pótolom. Feleségem betegsége erőmön felül igénybe vett. Nagyobb erőfeszítés volt, mint a háború. Ez akadályozott meg abban is, hogy levelére még aznap írjak, amikor megkaptam. Ez a hónapom eltelik itt Pesten, azután szeptemberben két hétre szeretnék elutazni, még nem tudom hová és mikor. Az élet, amit élek, minden inkább, mint kényelmes és úri.

Mégis bele tudtam fogni a Scientia Sacra első könyvébe, s talán a hónap végéig be is fejezem. Feleségem hétfő délután utazik, több hétre. Keddtől kezdve, ha kedve van telefonálni, szívesen, bármely nap elbeszélgetnék az élet új nagy fordulatáról. Vagy hagyjuk szeptember második felére? Úgy is jó. A viszontlátásig üdvözli barátja

H

amvas Béla.

1943. VIII.. 21.

Kedves Barátom,

nagy örömmel olvastam lapját, hosszú hallgatás után. Már-már azt hittem, valamelyik tábori postaszámról fogok kapni értesítést. Somogyban, amint látszik, csak katonaság van, háború nincs, és ez így könnyebb. Bármennyire nem tetszik, változatlanul fenntartom álláspontomat, hogy nemcsak hogy nem *baj*, hanem bizonyos tekintetben *jó*, hogy ebbe a helyzetbe került. Lapjának sok szava, az egyéni hang, mellettem bizonyít. Higgyc el: életének igen bőven kamatozó periódusát éli. És sokkal hasznosabb lenne, ha tiltakozását legyőzné, és e sorsfordulatot belső hozzájárulással viselné el: tudatosan és fölényesen. Írása is változásokról beszél. Intuitívabb, rapszodikusabb. Olyan összkép – grafológiailag –, mint amikor a sűrű felhőzet az égen szakadozni kezd, és a ragyogó kékség már több helyütt megjelenik. Kezd költői írás lenni. Mindinkább hiszek Önben.

Velem? Október ötödikén behívót kaptam Szombathelyre. Elutaztam, és sikerült magamat három hónapra felmentetni. A *Scientia Sacra* kellős közepében voltam; a Bibliotheca számára a Kung Fu-céhez hasonló kis kötetet (*Tibeti misztériumok*) kellett írnom; rádióelőadás és egyéb. Nagyon alkalmatlanul jött. Egyébként nem lett volna kifogásom ellene. Most már látom, hogy januárig, amikor majd be kell vonulnom, munkámat nem tudom elvégezni. Mit tehetek? Vállalom. A *Vízöntő* címe most *Láthatatlan történet* lett, nem túl jó cím, de a kiadónak ez kellett. A napokban már megjelenik, most nyomják.

Időm, munkám, erőm, életem a *Scientia Sacráé*. Milyen különös örület és vak áldozat ez; az élet minden egyéb vonatkozása számára halott vagyok. Elhanyagolom egészségemet, külsőmet, étkezésemet, feleségemet, hivatalomat, barátaimat – csak hogy dolgozhassak. S akkor kérdelem: mi értelme van ennek? Milyen irreális! Azt hiszem, a hónap végére elkészül belőle három könyv: a fele. Decemberben meg tudok írni még egy könyvet. A többi marad azutánra. Tavaszra nincs jó előérzetem: a háború közel fog jönni. De talán befejeződik. És most már tudom, hogy ez a háború sem fog elintézni semmit: a válság tovább tart, súlyosbodik, az apokalipszis élesedik. Az emberek legnagyobb részének helyzete reménytelen. Még megmenteni sem hagyják magukat.

Írjon gyakrabban. Sok szeretettel üdvözlí

Hamvas Béla
1943. XI. 10.

Kedves Barátom,

levele úgy hangzik, mintha Brit Guyanából írná, ahová húszévi kényszermunkára vitték: tévedésből, más helyett. Persze, nem óhajtom kisebbiteni helyzetének komolyságát, és cseppet sem vonom kétségbe kultúrszomjúságát. Csak amint már a múltkor is mondtam: emberi fejlődése szempontjából Ön ott egy nap alatt nagyobb utat jár meg, mint amennyit megjárhatna itt, ha óránként egy könyvet, félnaponként egy-egy hangversenyt emésztene el. Egy idő múlva erre rá fog jönni. Higgye el, hogy az ilyen idők nem elveszettek. És nagyon örülnék neki, ha ezt a magatartást önmagában tudatosítaná: tudatosan cselekedve és élve az ember gyorsabban jár, mint ha önmagával ellenkezik és a sorsa ellen lázad. Az abszolút élet könyvből nem tanulható meg. Aki pedig komoly dolgokat akar, annak abszolút módon kell élnie. Levelében említi, hogy Dumas filmje után vágyódik. És úgy érzi, hogy valamiképpen nem szabadna ilyet tennie. Elmondok valamit: egészen kicsiny gyermekkoromtól kezdve – sajátágosképpen – irtóztam a „könnyű” muzsikától: Zerkovitztól, mivel gyermekkoromban ő volt az émelet, nyúlós, geil zene királya. *Fizikailag* fejfájást, gyomorfájást és egyebet kaptam tőle. Menekülnöm kellett előle. Tavaly Oroszországban zongorát szereztünk, és egy akadémikus kuplékat játszott rajta. Észrevettem magamon, hogy tetszett. Meg voltam botránkozva és fel voltam háborodva és le voltam sújtva. Tetszett! Nekem! Nekem ... aki! Stb. Tarokkoztam, dúdoltam, füttyörészttem, sőt énekeltem is, ittam a rumos feketét és a rumot fekete nélkül. Milyen különös! Nem? Hazajöttem, és igazán nincs kedvem kuplékat hallgatni, sem rumot inni. De megértettem, hogy ha akkor felhúzó az orromat, kizárom magam abból az életből, ami élet, és így minden formájában és alakjában egyetlen táplálékom. Nem kizárni! Semmit sem kizárni! Magamra venni mindent, ami van és ami jön.

Persze, ne higgye, hogy önmagamot példának állítom fel, és felszólítom, hogy kövessen. Életem e kis epizódja csak hasonlat volt, nem prédikációs példabeszéd. És hogy a lényegre térjek: egyik álmában, amelyben *Bibliáját* kéri, a legény a *Túl jön és rosszont* is elhozza. Az életnek, ha magas, szól Nietzsche, túl kell lenni a jón és a rosszon. Túl kell lenni a morálon, a kényelmen, a nyugalmon, a kellemesen, az esztétikailag szépen. A nagy életnek *nagynak* kell lenni. Amit az ember könyvből tanul, fotelben ülve, az „sírkereszt”. Az Ön mesterei halott emberek, mert csak író mestert választott. És ha ide, a halottak közé visszavágyódik, szépen maga is lefekhet a gödörbe. A „zsidó” tudniillik az álom szimbolikájában a „visszafordulót”, a „hátrafelé haladót” jelenti. Ugye milyen leleplező az álom? És milyen bölcsességeket mond? Munkám felét befejeztem. Még egy hónapom van bevonulásomig, talán még egy részt meg tudok írni, és el tudok készülni jegyzeteimmel úgy, hogy 100 lappal elindulhatok akár Kurszkba is, vagy Hercegtötösre, és e jegyzetek alapján meg tudom írni a hiányzó két nagy fejezetet. De ha nem megy, úgy is jó, majd megcsinálom, ha visszajövök. Most egy heti szünetet tartok, mert kifulladtam. Holnap Szentendrére készülök menni, vasárnap, csipkebogyót szedek és lekvárt főzök belőle. Ismeri a csipkelekvárt? (Hecserli magyarul.) Nagyon szeretem, és alig ismerek szórakoztatóbb foglalkozást, mint ködös őszevi napon a hegyoldalokban rózsabokortól rózsabokorig sétálni, s a tövises ágak közül óvatosan a piros bogyókat szedegetni. A menedékházban készülök ebédelni, a Kőhegyen, kellemes étterme van, kitűnő ebédre van kilátásom, mert Anyáméktól éppen ma kaptam kitűnő, valódi disznóhúsból készült szalámiszerű hazait. Viszek még egy kis mákospatkót, termoszban teát, és senkivel se cserélek.

A tanulmánykötet valószínűleg még ebben a hónapban megjelenik. Már kinyomták, de az Egyetemi Nyomda nagyon lassú. Ami fogadtatását illeti, különös: Máté Károly, a nyomda igazgatója legutóbb elmondta, hogy „el kellett olvasnia”. Hivatalból. Abból, amit mondott, úgy vettem észre, hogy *alapvető* hatást tett. Meg is lepett. Csak egyet szeretnék: ha ez a könyv

barátokat hozna. Igazi barátokat, akikkel jó együtt élni és együtt lenni. A kubizmusról szóló kis előadás is a napokban különnyomatban megjelenik, azonnal küldök belőle.

Egyébként azt hallom, hogy tavaszra egymilliós hadsereget állítanak fel: minden eshetőségre készen. Minden bizonnyal nehéz év lesz. De kitartunk – s azt hiszem, ha a végén a mérleget elkészítjük magunkban, Ön is, én is, nem lesz veszteségünk. Szeretettel üdvözli

Hamvas Béla.

1943. XI. 24.

Gulyás Pálhoz (1940. 04. 03.)

Kedves Barátom,

nagyon jól emlékszem arra a téli napra, amikor először találkoztunk. Annál is jobban, mert már hónapok óta készültem a találkozásra. Nem tudtam, mit várok. S amikor elváltunk, másnap mindjárt, első lelkesültségemben, nagy levelet akartam írni. Nem írtam meg. De nem baj, ma is ugyanazt írom, egyetlen hang se veszett el belőle. Csak most már világosan számot tudok adni, mi volt az, amiért vártam reád, és amit meg is találtam. Személyed bennem anamnetikus hatást tett – egészen platóni értelemben, születés előtti emlékeket ébresztgetett. Ilyesmit bennem eddig csak nők ébresztettek, azok is nagyon ritkán, és nagyon kevés. De most, hogy elküldted könyveidet és találkoztam írásoddal – ezzel a különös írással, amit inkább rézmetszetnek mondanék, és mikor megláttam, azt gondoltam: grafikai remekmű –, most ez az egész anamnetikus élmény oly erővel tört elő, hogy nem lehet tovább halasztani. Mi az az elfelejtett világ, amit jelenléted életre keltett? Tudod, hogy az ilyen kérdésekre nincs válasz. Csak egy bizonyos: van mérték, amelyről tudom, hogy ha ez jelentkezik, ott valami rendkívüli van. Ez a mérték, a tökéletes gáttalanság, a teljes közvetlenség, veszély is, mert megvan bennem a hajlam arra, hogy az ilyen emberrel tökéletesen elvegyüljek. Az az óvatos tartózkodás, ami nem engedi, hogy bizalmas legyek, mással szemben minden esetben jelentkezik. Túlérzékenység ez, az emberi különbségek túlságos átélése, és határtalan respektus mindenkinek egyéni temenosza, Szent Köre iránt. Ennél csak egy nagyobb van, találkozni valakivel, akinek temenoszában úgy otthon vagyok, mint a magaméban. Különös volt nekem az az este, ahogy kezded és arcod mozgását anamnetikusan értettem, ősidőkből, talán még az idők elejéről. Olyan érintést kaptam, ami több volt, mint amennyit eddig legjobb barátom is adni tudott. Néha egész az örületig barátságéhes ember vagyok. De értsd meg jól, az ilyen találkozás mennyivel több, mint a barátság. Hol voltunk együtt? Közös vadásztunk a neolitikus erdőben? Egymás mellett barangoltunk valamilyen pusztán? Együtt hajóztunk a tengeren? Vikingek voltunk? Tatárok? Kelták? Hunok? Görögök? Hol voltunk? Trójánál? Catalanumnál? Háború volt, ami összehozott? Asszony? Kaland? És mennyire nem ez a fontos benne, hanem az a mélység amit ez a hallatlan élmény idéz. Barátság a klasszikus emberi kapcsolatot: a legegyszerűbb és legtisztább. Ez az anamnézis misztikus és kozmikus, az ember ezer éveket ragad meg egyetlen pillanatban.

Hogy ezeket a dolgokat neked megírom, talán nem természetes. De miért legyen nekem itt jobb dolgom, mint neked ott? Hidd el, nincs senki, akinek még csak hazudni is érdemes volna, nemhogy igazat mondani. Mert amennyiben tehetségesek, annyiban olyanok, mint az alvók, és alusznak írásaikban, gondolataikban, céljaikban, beszédükben, munkájukban. Egyetlen felébredt ember sincs. A többi pedig tehetségtelen. Így hát marad a kívánság: valakivel találkozni. George mondja: szörnyű leélni az életet anélkül, hogy az ember magával hasonlóval találkozzon. Hát nem az?

Írásaidról most nem beszélek. Még nem is olvastam el őket úgy, ahogy akarom, igazán. Csak forgatom éket, és várok. Ezeket a műveket, amiket küldök, cserébe, nem láttam el dedikációval, mert a levél az ajánlás. Nincs róluk mondanivalóm semmi, csak a *Hüperion*ról. Szórol szóra úgy van, hogy ezt a művet senkire se merném bízni rajtad kívül, és ha lehet, ne is add másnak. Majd meglátod, hogy nem az, ami szabadon, mindenki számára olvasható. Azt hiszem, az az idő van, amikor a nagy dolgokat a legjobb elrejtetni. Üdvözlök és köszöntök:

Hamvas Béla.

[Kézbesítve: 1940. 04. 03.]

Gulyás Pálhoz (1940. 05. 22.)

Kedves Barátom,

körülbelül december eleje óta vagyok ebben a sajátságos állapotban, közvetlenül érzem Északot, emlékszel, akkoriban tört be az a hideg, ami még most is tart. Hogy a hideg és az északi erők valamiféle összefüggésben vannak, nem nehéz megérezni. Fokozottabban érzékeny vagyok mostanában az ilyesmire. Régebben is foglalkoztam asztrológiával, most egészen belemélyedtem, és ez a mágikus tudás hozzásegített az ilyen világjelenségek meglátásához. A csillagok állása december eleje óta jelez valamit; hogy mit, pontosan nem tudom, de ha nem is tudom leolvasni, jelzi a finn háborút, jelzi az északi hatalom, a németiség előretörését, jelzi a hideget és azt a valamit, amit mindnyájan érzünk, borzongással és irtózással. Van ebben az északi démonban valami szörnyetagszerű, ahogy hömpölyög és gyilkol. Persze ne hidd, hogy németellenes vagyok, éppen úgy ne hidd, hogy németbarát vagy angolbarát vagy más. Éppen ez volt az, amiért annyit kínlódtam, és az utóbbi hetekben csaknem lázám volt miatta. Talán most tisztábban látok. Látom a titánok csatáját. Íme: a bestialitás (német), az aljasság (orosz), a kapzsiság (angol), a züllöttség (francia), az árulás (olasz), a félműveltség (amerikai) és az irigység (japán) titánjai küzdenek. Először felfalják a kicsinyeket, aztán egymásnak esnek. Azt hiszem, ez a konstelláció. Ezek a démoni titánok azonban nemcsak kívül, a világban küzdenek. A legszörnyűbb a hatalmak küzdelmét bent, magamban érezni. Több: tapasztalni, tudni, átélni. És a legborzasztóbb ez: nem szabad részt venni és nem szabad nem részt venni. Jaj annak, aki pártot és állást foglal, mert az azonosítja magát az egyikkel, és a többi azonnal széttepi; de jaj annak, aki magát a küzdelemből kivonja. Benne lenni éppoly tilos, mint kívül maradni. Csak Te tudod ezt, aki ezekről a dolgokról talán többet is tudsz, mint én. Mert te közvetlenül tudod, én [pedig csak] megtanultam. A Hét Gonosz Titán most úgy küzd itt a földön, mint egyetlen ember lelkében. És ez a dolgok igazi értelme: a harc tulajdonképpen belső küzdelem. Nem hiszem, hogy van öt ember Európában, aki ezt így tudja. És aki tudja (ez a szörnyű, mert mindig szörnyűbb lesz, minél tovább nézi az ember), az maga is démon. Gondolok itt elsősorban Európa hatalmasaira. Neveket nem említek. Nem nemzetkérdések forognak kockán, nem is emberiségkérdések, nem is földkérdések. Kozmikus kérdések ezek, mert a titánok kozmikus erők. Néha egészen komolyan azt hiszem, hogy az apokalipszis előjátéka ez. Ezt hiszem, ha nem gondolok arra, hogy mindegyik titánnak van másik oldala, a belső és rejtett fele. A bestialitás belső fele a szellemi erő, az aljasság belső fele a szent, a kapzsiság belső fele a józanság (szóphroszüné), a züllöttség belső fele a finomság, az árulás belső fele a lendület, a félműveltség belső fele a tiszta gyermekesség, az irigység belső fele a szívóosság. Milyen kozmológiai háború ez – a titánok egymással küzdenek, és ugyanakkor saját belső felükkel. Az ellenfelek egymásnak gonosz oldalukat fordítják, de a világ felé jó oldalukat. A franciák úgy tüntetik fel a világ előtt, mintha ők lennének a finomság, de tulajdonképpen ők a züllöttség, a németek úgy tüntetik fel, mintha ők lennének a szellemi erő, de ők a bestialitás, az oroszok úgy mutatják, hogy ők a szent, és ők az aljasság. És ez mind ebben a katlanban forr, ami most az idő. Voltam németpárti, voltam angolpárti, féltettem a franciákat – kínlódtam és szenvedtem. Most kezdem érteni, hogy szigorúan tilos. Látni kell és az idővel élni, de tudni. Az ember, mondja Nietzsche, olyan éhes a tudásra, mint az oroszlán a húsrá.

Mindez félig tudatosan lappangott bennem; tegnap, hogy megjött kassai versed, egyszerre kiváltotta, és mint kész élmény, csak úgy kidőlt, hogy alig tudtam felfogni, úgy ömlött és áradt belőlem. Ezért küldöm el Neked – ilyen visszhangja volt bennem a versnek. Azt hiszem ez az, amit egymásnak köszönhetünk: a mű mindig azt a helyet érinti meg, amely a legérzékenyebb. Gyógyít, világosít, fölfed, mint egy analitikus, egy sebész vagy egy mágus. Hálás vagyok, hogy élsz, és megírhatom Neked, nem mint néha vagyok Georgéval, Shelleyvel vagy Wordsworthszel, akiknek sokszor szeretnék így írni valamit, ami félig hála, félig

üdvözet, de mindenképpen valami, ami számomra nagyon fontos lenne. Istenem, mit adnék érte, ha Nietzsche élne, vagy Dante. Milyen jó tudni, hogy kassai versed mögött még élő ember van, aki még forrás, nem pedig csillag, akit csak bámulhatok, de akivel már nem lehet emberi kapcsolatom.

Hová igyekszel nyáron? Szerettem volna délre menni, egy dalmát szigetre, de valószínűleg nem fognak kiereszteni, tekintve, hogy katonaköteles és tartalékos tiszt vagyok. És ha ez nem megy, valami másba fogok. Nem lehetne megegyeznünk, hogy egy csendes helyen eltöltsünk egy hetet? Talán Kárpátalján, egy fenyves völgyben? Jártam ott a háború alatt, és tudom, hogy szép. Homéroszodról külön kellene írni és beszélni. Azt hiszem, a legjobb benne az, ami a *Kalevala*. Így ahogy Te, a *Kalevalát* senki se érti és tudja. De azt hiszem, hogy az inkább Te vagy. Nem kellene eposzt írnod? Olyan meseeposzt, mint amilyenek a kelta mítoszok és a Szent Iván éji álmok? Egy közös ismerősünk egyszer utalt arra, hogy hangod mennyire Shelley-szerű. Valamilyen arkangyalszerű van a hangodban. Ebben rokon Velede Kerényi – ő is ilyen angyali ember, egészen fehér, szárnyas, lobogó és halálos. Kerényi sokszor olyan, mint egy liliomszárnyú, fehér, illatos madár. Benned több az áttetsző, és éteribb vagy. Erről majd máskor.

Írj sok verset és küldd el.

Hamvas Béla

[Kézbesítve: 1940. 05. 22.]

Kedves Pálom,

a Forrás a minap szerkesztőségébe hívott (Szombathy Viktor, kellemes, jómodorú fiú), és könyvekkel kínált meg, bírálatra. Ott volt a Te versesköteted is, és két kézzel kaptam utána: meg is egyeztünk. Éppen belefogok a recenzióba, mikor Szombathy értesít, hogy a könyvet már régebben valakinek kiadta. Elképzeld, mennyire sajnálom és sajnáltam. A tanulmány persze lassan, de készül. Talán jó is, hogy ezúttal kicsinyke recenzióban nem kell Rólad beszélnem. Egy kicsit méltatlan lett volna másfél lapon kötetedet „elintézni”. Amennyi készen volt belőle, íme itt küldöm.

Nincsen élő költő ma itt, s a közelmúltban sem volt, akit ha tollat fog, ne kötne valami, bármi: világszemlélet, iskola, stílus, elv, modor, elérendő cél, a legrosszabb esetben politika. Mindenkinek van oldalpillantása valami más felé, ami nem költészet és nem költői. Ezért nincs tiszta hang, nincs költészet, nincs költői élet. Nincs meg a versben a nagyság, amivel a költő a művet egész testével befedi, átkarolja és igazolja. Nincs példa, nincs szépség, nincs tűz, nincs elemi és meggondolás nélkül való szabad megnyilatkozás.

Egyetlen élő költő van ma itt, akit ha tollat fog, nem köt semmi, sem világnézet, sem stílus, sem iskola, sem elv, sem modor, sem elérendő cél. Aki leszámolt azzal, hogy: van – itt él, az Alföld csendjében. Ismerik? Nem ismerik? Mindegy. Nem zavarja. Nincs oldalpillantása semmi felé, ami nem költészet és nem költői. Ezért hangja tiszta, erős, nyugodt, határozott.

Van valami, ami a költészetnél is nagyobb: a költői lét. Van valami, ami a jó versnél is jobb: maga a költő. Jobb, ha ott áll a vers előtt és a vers mögött és a vers körül és a versben, ott áll, ő maga, személyében, személyesen, és a verset betakarja és igazolja. Ez az ember példa, szépség, tűz, ez a költészet szabad és meggondolás nélkül való megnyilatkozás.

Gulyás Pál leszámolt azzal, hogy az Alföldön csend van, csak csend van, semmi más. Ha még, régen, lettek volna kába álmai arról, hogy ha nincs más, csak csend, lehetne valamit teremteni. De látta, hogy éltek előtte mások is ebben a csendben, akik megkísérelték kába álmukat megvalósítani. Megbuktak. Gulyás Pál nem kísérel meg semmit. Csend van. Hát akkor énekelek. Ez az Alföld csendjében ma az egyetlen hang, amelyben nincs gyakorlat, nincs cél, nincs politika, nincs szocializmus, nincs modor, nyegleség, hencegés, akarás – csak egy van: költészet. Ami rajta kívül van, csak zshivaj: szerepek szavalása, sunyi összeesküvés, vagy a legrosszabb esetben politika.

Íme. Milyenek találsz?

Igaz barátsággal ölellek

Béla

1943. X. 4.